

УДК 811.161.2:32

Турчак О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля
olena.duer@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПОЛІТИКИ ЯК ОСНОВНОГО ЗАСОБУ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація

У статті досліджуються особливості мови політики. Визначаються зв'язки політичної мови із загальноновживаним словниковим складом. Зазначається, що на периферії мови політики перебуває лексика, запозичена з різних сфер культури та в різних верств населення, яка використовується з метою агітації. Установлено, що порівняно високий відсоток вживання мають арготизми, які переважно використовуються в політичній полеміці. Сталі словосполучення, тобто фразеологізми, теж характеризуються високою частотністю відтворення в політичній мові. Щоправда, на відміну від загальнономовних фразеологічних зворотів політичні фразеологізми виконують семантичну функцію, а не стилістичну.

Ключові слова: мова політики, політична мова, арготизм, політичний фразеологізм, система комунікативних засобів.

Summary

In the article features of the language policy are studied. Connections of political language with general important vocabulary are defined. It is noted that on the periphery of policy language we can see lexics borrowed from different spheres of culture which is used with the aim of agitation. There have been established that a high percentage of using have argo, mainly used in the political debate. Idioms are also characterized by high frequency of reproduction in political language.

Key words: language policy, political speech, argotizmy political idiom, the system of communication tools.

Мова та політика – взаємопов'язані явища. Як відомо, політика не існує без мови й мовних процесів у суспільстві, а мова входить до складу політики та політичних процесів, тобто мова так чи інакше відчуває на собі вплив політики. Мова політики неодноразово привертала увагу дослідників. Більшу частину досліджень присвячено опису мови політики певного періоду, її окремої галузі функціонування. Наприклад, культуру парламентської мови та мову публічних виступів досліджували С. Виноградов [1], В. Даниленко [2], Є. Ширяєв [12].

Радикальні зміни, що відбулися в нашому суспільстві наприкінці ХХ століття, сприяли посиленому інтересу до мови політики. Зокрема, аналізу політичної метафори, окремих слів, виразів та проблемам політичного дискурсу присвятили свої дослідження О. Куць [4], Л. Нагорна [5], В. Петренко [8], Т. Приступенко [9], В. Шаховського [10], О. Шейгал [11].

Мета статті – визначити мовні особливості політики, з'ясувати спільне та відмінне між термінологічними поняттями “мова політики” та “політична мова”.

Меті підпорядковується розв'язання таких завдань: 1) висвітлити характер зв'язків між поняттями “мова” та “політика”; 2) установити наявні в мовознавчій науці терміни для позначення досліджуваного аспекту “мова – політика”; 3) здійснити аналіз особливостей політичної мови та функцій політичної комунікації.

У мовознавчій літературі маємо різні терміни, пов'язані з аспектом “мова – політика”, наприклад: “мова політики”, “політична лексика”, “політична мова”, “спеціальна політична мова”, “функціональний стиль політики”, “спеціальний словниковий склад політики”, “спеціальна політична лексика”. Найбільш уживаними є терміни “мова політики” та “політична лексика”, оскільки вони якнайповніше охоплюють позначену проблему “мова – політика”.

Деякі дослідники розмежують терміни “мова політики” та “політична мова”. “Мова політики”, на думку А. Девіса, – це термінологія політичної діяльності, а “політична мова” – це ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства та пов'язаний із специфічним використанням загальнонародної мови як засобу переконання та контролю, тобто це мова, що застосовується з маніпулятивною метою [7]. Більшість дослідників дотримуються думки О. Шейгал про те, що позначувані цими термінами поняття близькі та сумісні, адже мова політики переважно є мовою маніпуляцій, хоча й не зводиться до неї повністю, оскільки певні аспекти, зокрема, референтні знаки, виконують суто інформативну функцію [11]. Оскільки ці два терміни мають значну площу перетину, вони сприймаються як відносні синоніми.

Щоб розв'язати питання особливостей політичної мови, спершу розглянемо поняття мови в цілому, яке є досить складним соціальним утворенням. Мова – це система, що постійно змінюється та виконує в суспільстві низку функцій – функцію вираження, позначення, пізнавальну функцію, інформаційно-трансляційну та комунікативну. На думку Н. Ожеван, мова – не лише засіб спілкування та самовираження, а й засіб маніпулювання та поневолення мовними стереотипами [6].

Мова політики тісно пов'язана із загальноповживаним словниковим складом. Між мовою політики та загальноповживаною лексикою відбувається постійний взаємообмін, зокрема, спеціальні політичні терміни переходять до загальномовного словникового складу й, навпаки, багато слів і виразів із загальномовного фонду – до складу мови політики. Прикметною рисою термінів, слів і словосполучень політичної мови є їх оцінний характер. Вони не лише називають ті чи інші події або факти, а й дають їм образну характеристику.

Політичні терміни аж ніяк не однозначні. Одні й ті самі слова в різних політичних системах можуть виражати прямо протилежні значення. Політика, як відомо, поділяється на зовнішню й внутрішню. Внутрішня у свою чергу на економічну політику, культурну, політику в галузі освіти тощо. Тому в мові політики, у її спеціальній термінології виділяються терміни,

загальні для всієї політики, і терміни, що належать виключно до зовнішньої або внутрішньої політики. Оскільки внутрішня політика поділяється на галузі, то й тут виділяються набори термінів, спільних для всієї внутрішньої політики, і терміни, властиві лише одній з її галузей. Навколо цього, досить неоднорідного, ядра розміщується відносно політизована лексика, спільна як для політики, так і для позаполітичної дійсності. Ідеться про лексику, що належить до літературного рівня мови. Поза цим колом, тобто на периферії політичної мови, перебуває лексика, яка запозичена з різних сфер культури та в різних верств населення й використовується з метою агітації, роз'яснення суті політичних заходів, з метою PR.

Специфіка політичної мови полягає в тому, що це лексика, яка є засобом досягнення політичних цілей. Авторитет політичних діячів багато в чому залежить від того, наскільки професійно вони вміють користуватися мовою, адже мова – це засіб здійснення влади, її інструмент. Політик повинен уміти добирати потрібні слова та вирази, щоб донести до адресата свої думки та політичну позицію.

Ще однією особливістю політичної лексики є порівняно високий відсоток арготизмів. Це пояснюється насамперед тим, що політика взаємодіє з різними сферами та рівнями суспільства, оскільки політичні процеси захоплюють усі верстви населення. Арготизми найчастіше використовуються в політичній боротьбі та в полеміці, адже мова політики призначена для політичної комунікації, вона є системою комунікативних засобів кодування політичної інформації, провокування політичних дій і керування ними. Мета будь-якої політичної комунікації – втілення певних інтересів і намірів. У цьому розумінні мова служить у політиці інструментом політичної боротьби, для чого використовуються різні мовні форми – гасла, метафори, ідіоми тощо.

У політичній мові систематично виникають сталі словосполучення. Жодне з невірних сполучень політичного дискурсу не має стовідсоткової стійкості [3], через те що фразеологізми політичної мови співвідносяться з певними відрізками часу. Вони швидко виникають і так само швидко зникають, втрачаючи свою актуальність. Основним критерієм віднесення того чи іншого словосполучення до фразеологізму є регулярність його відтворення в мові політики протягом певного періоду. На відміну від загальнономовних фразеологізмів політичні виконують функцію семантичну, а не стилістичну.

Можна виділити декілька рівнів політичної мови. На першому рівні перебуває офіційна мова політичної влади, тобто мова декларацій, заяв, меморандумів, політичних програм, декретів, постанов, указів тощо. Вона емоційно нейтральна й орієнтована переважно на інтелектуальний рівень адресата.

Другий рівень – мова переговорів, призначення якої – це досягнення угоди між сторонами, що беруть участь у перемовинах. Характерною ознакою її є гнучкість і значно менша формалізованість.

Третій рівень – мова політичного виховання, головне призначення якої – спрямованість на формування у громадян політичних позицій. Саме тому вона характеризується емоційністю, образністю, гнучкістю та аргументованістю.

Четвертим рівнем є мова політичної пропаганди. Вона багато в чому подібна до мови політичного виховання, однак не має її гнучкості та аргументованості. Тут майже не використовується спеціальна політична термінологія, зате вживаються арготизми з підвищеною експресивністю, іронією та сарказмом. Ця мова використовується також у виборчих кампаніях як одна з PR-технологій.

Мова рівня політичної пропаганди досить невизначена. Особливе місце в ній посідають так звані лозунгові слова. Вони є невід'ємною частиною публічної мови в галузі формування думок. При цьому саме по собі слово не може бути лозунговим, воно стає ним у певній ситуації. Наприклад, слова “демократія”, “прогрес”, “солідарність” не є лозунговими. У філософії політики, політології тощо вони використовуються аж ніяк не з лозунговим значенням. Це – поняття. Лозунгові ж слова не є поняттями. Отже, лозунгові слова – це феномени політичного мовлення. При цьому в лозунгових словах їхній предметно-інформативний аспект відступає на другий план, а то й повністю витісняється. Його частково або повністю заміщає функціонально значимий ідеологічний аспект.

У мові пропаганди можна виділити три типи символів. Одним із них є класифікуючий тип. Ідеться про позначення форм державного правління – монархія, республіка. Другий тип – описовий. Слова, що до нього належать, називають феномен без його оцінки, наприклад, демократія, соціалізм. Їхній зміст нерідко уточнюється за допомогою означень-прикметників, наприклад, парламентська демократія. Третій тип отримав назву ідеального. Слова цього типу побудовані на основі перебільшення значень шляхом їхнього об'єднання, наприклад, воля, справедливість, солідарність. Вони найбільш яскраво відображають характер політичної мови.

З огляду на те, що логічна структура будь-якого символу виявляє формальну аналогію з логічною структурою об'єкта, який йому відповідає, то можна виділити кілька формальних властивостей політичної мови, які відповідатимуть реакціям, що виникають у людей. Ідеться про такі стилістичні елементи, як дефініції, докази та судження. У різних поєднаннях ці елементи утворюють чотири мовні стилі, що використовуються в політичній мові.

Перший рівень – апелююча мова використовується в ситуаціях, коли потрібно отримати широку політичну підтримку під час передвиборчої агітації, референдумів, парламентських дебатів тощо. Тут часто використовуються загальні терміни на кшталт соціальна справедливість, несправедливість тощо.

Другий рівень – юридична мова конституцій, законів, кодексів, договорів, угод тощо. Вона складається з приписів, що справляє враження виняткової точності у формулюваннях соціально-політичних проблем.

Третій рівень – бюрократична мова як мова адміністративних правил, розпоряджень, указів, яка має деяку подібність з юридичною мовою, однак відрізняється від неї користувачами мови, адресатом та характером масової реакції – ніякого співчуття, лише роздратування.

Четвертий рівень – мова переговорів, яка, як і апелююча мова, використовується для підтримки певної політичної позиції. Але ці мови істотно відрізняються за їхнім застосуванням. Сторони перемовин пропонують одна одній не апеляції, а бізнес. Публічний резонанс при цьому не лише не бажаний, його намагаються уникати.

Отже, мова так чи інакше відчуває на собі вплив політики, вона не є чимось однорідним, для неї характерна специфічна будова, розрахована насамперед на залучення та привернення уваги реципієнтів.

У подальших дослідженнях варто приділити увагу функціям політичної комунікації, зосередившись на проблемі визначення самого поняття, на його видах та способах поширення інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов С. И. Слово в парламентской речи и культура общения / С. И. Виноградов // Русская речь. – 1993. – № 3. – С. 36–41.
2. Даниленко В. П. Профессионализм парламентской речевой деятельности / В. П. Даниленко // Культура парламентской речи. – М. : Наука, 1994. – С. 57–66.
3. Колесникова Э. В. Несвободные сочетания в политическом дискурсе / Э. В. Колесникова // Филологические науки в МГИМО : сборник научных трудов. – М. : МГИМО, 2002. – С. 54–55.
4. Куць О. М. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження : монографія / О. М. Куць, В. В. Заблоцький. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 300 с.
5. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 315 с.
6. Ожеван Н. Язык политики и языковая политика: посттоталитарные проблемы преодоления этноязыкоцентризма / Н. Ожеван // Режим доступа : http://www.niurr.gov.ua/ukr/dialog_1999/ozhevan_3.htm.
7. Ошеева Ю. В. Политическая лексика и фразеология русского языка (1985 – 2000 гг.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 [Електронний ресурс] / Юлия Владимировна Ошеева. – Уфа, 2004. – 269 с. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/93803.html>.
8. Петренко В. Особливості визначення політичної мови / В. Петренко // Політичний менеджмент : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – 2007. – № 2. – С. 16–24.
9. Приступенко Т. Питання мовної політики в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Т. Приступенко. – Режим доступа : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2059>.
10. Шаховский В. И. Голос эмоции в русском политическом дискурсе / В. И. Шаховский // Политический дискурс в России-2 : материалы рабочего совещания (Москва, 29 марта 1998 года). – М. : Диалог-МГУ, 1998. – С. 79–83.
11. Шейгал Е. И. Театральность политического дискурса / Е. И. Шейгал // Единичы языка в их функционировании : межвузовский сборник научных трудов. – Саратов : СГАП, 2000 (в). – С. 92–96.
12. Ширяев Е. Н. Общая характеристика парламентской речи и ее особенностей / Е. Н. Ширяев // Культура парламентской речи. – М. : Наука, 1994. – С. 8–22.

Стаття надійшла до редакції 8 листопада 2016 року